

De achterkamer van het Van Doesburg-Rinsemahuis, foto Mark Sekuur, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Iconische huizen in Nederland

De Stijl in Drachten

*Theo van Doesburg
ontwierp een kleurenplan op
basis van de primaire kleuren*

Natascha Drabbe neemt ons mee naar de meest iconische huizen uit de twintigste eeuw in Nederland. Eén van de belangrijkste stromingen in de architectuur in de jaren twintig van de vorige eeuw was De Stijl. Een wereldberoemd voorbeeld daarvan is het Rietveld Schröderhuis in Utrecht van Gerrit Rietveld. Dat er in het hoge noorden ook geëxperimenteerd werd met kleur en het effect ervan op de beleving van ruimte is pas duidelijk geworden door de opening van museumwoning het Van Doesburg-Rinsemahuis in 2018.

In 1921 kreeg gemeentearchitect Cees Rienks de Boer (1881-1966), een lokale architect, de opdracht van Smallingerland (de gemeente waarin Drachten ligt) voor zestien middenstandswoningen en een school als onderdeel van het *Uitbreidingsplan Stapenséa* uit 1918. De woningen van de zogenaamde Papegaaienbuurt zijn middenklasse woningen. Door bemiddeling van de Drachtster schoenmaker en dichter Evert Rinsema (1880-1958), geestverwant van De Stijl, kreeg kunstenaar Theo Van Doesburg de kans om een kleurenschema te ontwerpen voor zowel het exterieur als het interieur van dit project. Van Doesburg (1883-1931) was tijdens zijn militaire dienstplicht bevriend geraakt met Evert Rinsema. De Boer stuurde zijn ontwerpen naar Theo van Doesburg, die ze samen met architect J.J.P. Oud (1890-1963) bekritiseerde. Hun opmerkingen leidden tot aanpassingen en toevoegingen, zoals de kubusvormige erkers. Deze woningen en de nieuwe Rijkslandbouwwinterschool zijn gebouwd aan de voormalige Eerste Parallelweg, tegenwoordig de Torenstraat, Houtlaan en Oosterstraat.

Kleurvlakken

Van Doesburg ontwierp een kleurenplan op basis van de primaire kleuren rood, blauw en geel, samen met de kleuren zwart, wit en grijs voor de huizen. Ook de tuinen van de huizen nam hij op in het kleurenplan. Hij kreeg de vrije hand en hij verwerkte allerlei theorieën in zijn plannen. Soms hield hij rekening met de architectuur, soms deed hij gewoon wat hij wilde. Voor de interieurs gebruikte hij in zijn composities de open balkenplafonds als lijnenspel en grijs behang voor de muren om kleurvlakken te creëren die los bleven van de plafonds en plinten. Voor de tuinen ontwierp hij kleurvlakken met planten, gekleurde terrassen en tuinpaden.

De kunstenaar koos ervoor om voor het schoolgebouw secundaire kleuren te gebruiken, zoals groen, oranje en paars. Dit vormde een sterk contrast met de primaire kleuren van de woonhuizen. De ontwerpplannen laten al deze aspecten duidelijk zien: architectuurtheorieën, klassiek gekleurde bouwtekeningen, vrije interpretatie van de architectuur en stedenbouw als kleurvlakken en subtiele kleurcomposities met wandbekleding en gekleurd papier.

Natascha Drabbe, architectuurhistoricus en bewoner van het vermaarde Van Schijndelhuis in Utrecht, is directeur en oprichter van Iconic Houses, een internationaal netwerk van eigenaren en beheerders van architectonisch bijzondere huizen uit de twintigste eeuw. Zij streven de instandhouding van modern erfgoed na. De website [iconichouses.org](https://www.iconichouses.org) dient als platform voor ruim honderdvijftig Iconic Houses over de hele wereld, waarvan er maar liefst 24 in Nederland staan. De huizen zijn

allemaal (op afspraak) te bezoeken en in sommige mag zelfs overnacht worden.

NATASCHA DRABBE

Controversieel

De opvallende woningen bleken nogal controversieel. De inwoners van Drachten waren verre van gelukkig en al snel kreeg de buurt de negatieve bijnaam *Papegaaienbuurt*. Deze naam is tot op de dag van vandaag in zwang. Er wordt beweerd dat de huizen vanwege de negatieve reacties al in 1922 zijn overgeschilderd. Onderzoek heeft echter uitgewezen dat dit niet het geval is. De eerste kleurwijziging vond plaats rond 1928-1930, tijdens regulier onderhoud. Op basis van historisch fotomateriaal valt zelfs te betwijfelen of het kleurontwerp toen volledig werd losgelaten. Waarschijnlijk hebben de bewoners hun interieur al eerder aan hun eigen smaak aangepast.

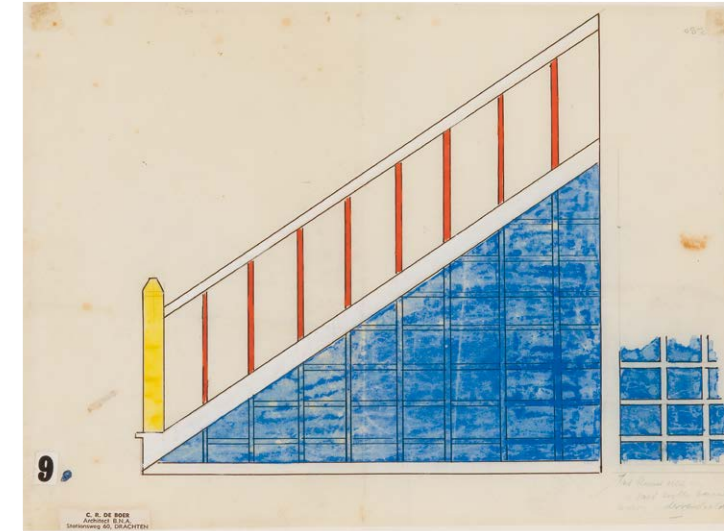
Zelfs tegenwoordig zijn de kleurschema's controversieel. In 1988 werden de originele kleuren teruggebracht en werd de *Stichting Theo van Doesburg Drachten* opgericht om de gerestaureerde ontwerpen in stand te houden. De Papegaaienbuurt is een bijzondere woonwijk in Nederland en nog meer voor de provincie Friesland. Voor zowel de kunstenaar als de architect was het een grensverleggend experiment.

Architect De Boer stond vooral bekend om zijn vrij traditionele architectuur. Enkele van zijn projecten, variërend van boerderijen, woningen en bedrijfsruimten, zijn nog steeds in Drachten te vinden. Hij was geïnteresseerd in De Stijl, maar ging niet over tot het wit pleisteren van de muren van de Papegaaienbuurt of door gebruik te maken van beton als het belangrijkste bouw materiaal. Dit werd destijds als het toonbeeld van moderniteit beschouwd. Volgens Oud en Van Doesburg was dat nodig om de kleurrijke ramen goed uit te laten komen. Maar hoogstwaarschijnlijk was het vanwege financiële beperkingen, hoewel De Boer moeite had om de zeer moderne kleurschema's door de lokale overheid goedgekeurd te krijgen. Het voorstel om de hoeken van de gebouwen af te werken met ijzer en glas is er nooit van gekomen. Van Doesburgs kleurschema's zijn geïnspireerd op het typische gebruik van de primaire kleuren van De Stijl.

De voorgevel van museumwoning Van Doesburg-Rinsemahuis aan de Torenstraat 3, foto Museum Dr8888.

De Papegaaienbuurt in Drachten, foto Jean Housen.

Kleurontwerp voor de trap van Theo van Doesburg, september 1921, waterverf met inkt en potlood op papier, collectie Museum Dr8888.

Detail van de trap op de begane grond, foto Mark Sekuur, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

De hal met de opvallende trap, foto Mark Sekuur, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

De buurt kreeg al snel de negatieve bijnaam 'Papegaaienbuurt'

Stadswandeling De Stijl in Drachten

Ontdek 'De Stijl' in Drachten tijdens een boeiende stadswandeling. De gids geeft een inkijkje in het Drachten van de jaren twintig met als hoogtepunt de Papegaaienbuurt met de museumwoning én de Rijkslandbouwwinterschool. Alleen tijdens deze rondleidingen is de voormalige school te bezoeken en zijn de glas-in-loodramen 'Grote en Kleine Pastorale' van Theo van Doesburg te zien.

Data: 30 juli, 27 augustus en 24 september

Tijd: 12.00 uur, start in Museum Dr8888

Prijs: € 15,- (inclusief bezoek aan de museumwoning)

Opgave: info@museumdrachten.nl

Detail zuidhoek Torenstraat, foto Mark Sekuur, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Inkijkje in de keuken, foto Mark Sekuur, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Detail van het buitenraam en het aanrecht in de keuken, foto Mark Sekuur, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

*In 1988
werden de
originele kleuren
teruggebracht*

De begane grond van de museumwoning, foto Jildo-Tim Hof.

Gemeentearchitect Cees Rienks de Boer, foto Museum Dr8888.

Kunstenaar Theo van Doesburg, foto Museum Dr8888.

Het Van Doesburg-Rinsemahuis

In 2011 maakte Museum Dr8888 plannen om een van de woningen in de Papegaaienbuurt te restaureren en te herontwikkelen tot museumwoning: het zogenaamde Van Doesburg-Rinsemahuis. Na uitgebreid historisch en architectonisch onderzoek tussen 2012 en 2017 is de woning aan de Torenstraat 3 geheel in oorspronkelijke staat teruggebracht.

Onderzoek naar de authentieke kleuren van woningen is doorgaans een moeizaam proces. Het project in Drachten bewijst dat het niet altijd zo hoeft te zijn. Oude brieven van Van Doesburg vormden een waardevolle bron. Hierin beschrijft hij precies welke pigmenten gebruikt moesten worden en wat hij van het resultaat vond. De eerste fase van het onderzoek, met hulp van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Universiteit van Amsterdam, naar de in situ verflagen toonde heel duidelijk aan dat de originele verflagen onder ruim een dozijn latere lagen nog aanwezig waren. In de huizen zijn ook behangfragmenten gevonden die overeenkomen met de originele stalen en ontwerptekeningen van Van Doesburg. Eerst was het onduidelijk of Van Doesburgs plannen voor het behang uitgevoerd zouden worden en zo ja, op welke manier. Door archiefonderzoek, in situ onderzoek en reconstructies kon geconcludeerd worden dat het behang hoogstwaarschijnlijk bij de initiële bouw van de huizen toegepast is, maar dat dit niet helemaal is, zoals Van Doesburg zich dat voorgesteld had.

Sinds 2018 is het Van Doesburg-Rinsemahuis opengesteld als museumwoning. Veel van de schetsen en ontwerpen voor het interieur en exterieur van Cees Rienks de Boer en Theo van Doesburg maken deel uit van de collectie van Museum Dr8888 in Drachten en zijn daar regelmatig te zien. Evenals de getekende ontwerpen en studies voor Van Doesburgs glas-in-loodramen in de school en de replica's van de door Thijs Rinsema ontworpen meubels: broer van Evert, ook schoenmaker en in zijn vrije tijd actief als kunstenaar. ■